

H. FISCHER-BRANDIES. Entwicklungsmerkmale des Schädels und der Kiefer bei Morbus Down unter Berücksichtigung der funktionellen kieferorthopädischen Frühbehandlung. 160 pag., 84 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin 1988. Prijs DM 130,—. ISBN 3 87652 805 4.

In dit boek wordt gerapporteerd over een cross-sectioneel röntgencefalometrisch onderzoek naar de ontwikkeling van het aangezichtsskelet en de schedelbasis bij ruim 1800 patiënten met het syndroom van Down (Trisomie-21), variërend in leeftijd van 0 tot 14 jaar. Tevens wordt de ontwikkeling van de bovenkaak van 0 tot 1,5 jaar beschreven aan de hand van gebitsmodellen bij twee (verschillend behandelde) groepen patiënten. Aanleiding tot het onderzoek was de door Castillo-Morales sinds het begin van de jaren tachtig gepropageerde – maar nog steeds controversiële – therapie om door middel van speciaal voor dit doel ontwikkelde functionele apparatuur de orofaciale motoriek bij patiënten met het syndroom van Down te verbeteren. Hierdoor zou de groei van de bovenkaak worden gestimuleerd en de doorbraak van de melkelementen versneld.

Eerst wordt een beperkt algemeen overzicht gegeven van de achtergronden van het syndroom van Down. Op de literatuur over de morfologie van het hoofd-halsgebied wordt zeer uitgebreid ingegaan. Daarna komen de resultaten van het eigen onderzoek aan de orde. Deze resultaten ondersteunen de ideeën van Castillo-Morales slechts ten dele. Het bleek mogelijk de mondmotoriek te verbeteren, maar niet te normaliseren. Effect op de groei van het skelet en op de dentitie was niet aantoonbaar.

Het in dit boek gepresenteerde onderzoek levert een schat aan kwantitatieve gegevens met betrekking tot het craniofaciale complex bij het syndroom van Down. De gegevens worden in overzichtelijke tabellen en figuren gepresenteerd. Helaas worden de implicaties van de gevonden verschillen slechts vrij summier bediscussieerd.

Voor de specifiek in het onderwerp geïnteresseerde onderzoeker is het boek zeker het bestuderen waard.

A. M. Kuijpers-Jagtman, Nijmegen

J. KASTENBAUER. Zahnarzt – ein Risikoberuf? Berufsbedingte physische und psychische Belastungsfaktoren. 128 pag., 50 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Ber-

lin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1987. Prijs DM 68,—. ISBN 3 87652 183 1.

In dit boek wordt een onderzoek beschreven naar de uitwerking van door het beroep van tandarts bepaalde belastingsfactoren, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen lichamelijke en psychische belastingen. Het was de bedoeling na te gaan welke fysiologische effecten deze oproepen, vooral wat betreft de belasting van hart en circulatie. Het onderzoek is uitgevoerd in nauwe samenwerking met het Institut für Arbeitswissenschaft der Technischen Hochschule Darmstadt.

In hoofdstuk 1 wordt een beschrijving gegeven van het werksysteem van de tandarts. De verschillende onderdelen daarvan komen goed tot uitdrukking en ook hun onderlinge samenhang wordt aangeduid. Daarna volgt een overzicht van de onderzoeksoptzet. In totaal zijn, bij 11 tandartsen, 13 variabelen onderzocht, waaronder bloeddruk, pols, elektromyografie van de rugspieren, zithouding, moeilijkheidsgraad van de verrichtingen, subjectieve waardering van de belastingen door de tandarts en de tandarts-patiëntrelatie.

Uit het onderzoek blijkt dat tandartsen overwegend in ongunstige werkhoudingen werken en dit des te meer naarmate het uit te voeren werk hogere eisen stelt. Dit gaat gepaard met een grotere belasting van hart en circulatie, die groter is naarmate een ongunstiger houding wordt ingenomen. Psychische factoren als concentratie en tijdsdruk domineren en drukken het zich bewust zijn van een belastende werkhouding weg. Alleen bij eenvoudige werkzaamheden kan men zich deze bewust worden. Verder blijken vakmatige eisen en psychische factoren een veel grotere belasting te veroorzaken dan de lichaamshouding.

In een volgend hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de gezondheidsrisico's die een tandarts loopt als gevolg van een combinatie van beroepsmatige en persoonlijke factoren. Tenslotte wordt beschreven hoe de tandarts moet inspelen op de eigen werksituatie om de gezondheidsrisico's, in relatie met lichamelijke en psychische belastingsfactoren, te beperken. Het komt, kort samengevat, neer op het voortdurend analyseren van werkhouding, werkwijze en organisatie.

Wat aanspreekt in het boek zijn de arbeidswetenschappelijke analyse en het onderzoek naar de fysiologische reacties op lichamelijke en psychische belasting. Kritiek moet worden geuit ten aanzien van de benadering van de zithouding van de tandarts, het gebruik van de werkstoel en de

concrete aanwijzingen voor de plaatsing van de patiënt.

Er staat veel lezenswaardigs in dit boek. Met name de beschrijving van het werksysteem (hoofdstuk 1) en de wijze waarop de tandarts de werkbelasting zou kunnen beperken (hoofdstuk 6). Deze hoofdstukken zijn interessant voor iedere tandarts. De overige hoofdstukken zijn meer van belang voor degene die geïnteresseerd is in het vakgebied van de tandheelkundige ergonomie.

O. Hokwerda, Eelde

S. STRIJBOS. Het technische wereldbeeld. Een wijsgerig onderzoek van het systeemdenken. 281 pag. Academisch proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 1988. Prijs handelseditie f 44,50. ISBN 90 6064 666 5.

Op 24 juni 1988 promoveerde Ir. S. Strijbos (als docent Filosofie verbonden aan het Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam) aan de Vrije Universiteit op een wijsgerige analyse van het moderne systeemdenken in relatie met het technische wereldbeeld.

In het eerste deel wordt een beschrijving gegeven van de ontwikkeling in het denken van de grondlegger van het systeemdenken: de bioloog Ludwig von Bertalanffy. Nagegaan is of het systeemdenken in staat is geweest om de ban van het technische wereldbeeld te verbreken en het zodanig te vernieuwen dat het nieuwe perspectieven biedt voor een vertechniseerde cultuur. Daartoe zijn vervolgens ook de gedachtengangen van een aantal vooraanstaande representanten van het systeemdenken geanalyseerd.

In het tweede deel gaat de auteur in op de wijsgerige verschillen tussen machine en organisme. Dit vormt de ondergrond voor het slothoofdstuk, waarin hij de vertechnisering van de geneeskunde exemplarisch weergeeft. Hierin wordt de geneeskunde en gezondheidszorg als voorbeeld gebruikt voor de verregaande invloed van het vertechniseerde denken. Een uitvoerige beschrijving geeft de auteur van zijn eigen visie op de relatie tussen geneeskunde en wetenschap en tussen arts en patiënt. Tegenover het zakelijke *contract* model tussen arts en patiënt stelt de auteur het *contact* model, waarbij de intermenselijke verhouding een belangrijke rol speelt. Hij benadrukt de asymmetrie die altijd aanwezig blijft in de relatie tussen arts en patiënt.

De auteur trekt de uiteindelijke conclusie, dat het systeemdenken niet in staat is geweest het vertechniseerde wereldbeeld

radicaal te vernieuwen, daar het op humanistische leest geschoeid is. Er zijn hooguit accentverschuivingen aan te wijzen. In de slotbeschouwing wordt door de auteur een poging ondernomen om tot een revisie van het gezondheidszorgsysteem te komen, waarbij hij benadrukt dat er een radicale geestelijke ommekeer van de moderne mens vereist is om tot een doorbreking van het technische wereldbeeld te kunnen komen en om de techniek beheersbaar te maken.

De auteur verdient een compliment voor deze intensieve studie, die ook voor minder filosofisch ingestelde werkers in de gezondheidszorg toegang verschaft tot de achtergronden van het systeemdenken en de sterke invloed daarvan op het wereldbeeld en – als uitvloeisel daarvan – op de wetenschappen, waaronder de geneeskunde.

A. van Nieuw Amerongen, Breukelen

ONDER REDACTIE VAN H. BEHRENDT. Kinderen en kanker. 158 pag. Boom, Meppel, Amsterdam 1987. Prijs f 24,—. ISBN 90 6009 77 42.

Om de problemen op het gebied van de kinderoncologie – bij de steeds meer poliklinisch verlopende behandelingen – meer bekendheid te geven, is dit boekje (in de serie 'Rondom het kind') tot stand gekomen. In zeventien hoofdstukken worden de pathologie, de typen kanker bij kinderen, de behandeling en de zorgverlening (met speciale aandacht voor het kind en het gezin waartoe het behoort) besproken.

Het boekje is voor iedere belangstellende, met of zonder voorkennis, goed leesbaar. Een lijst van contactadressen, zowel van oncologische centra als van stichtingen voor oncologische patiënten, sluit het boek af.

De auteurs hebben zich ten doel gesteld een overzicht te geven in ook voor de geïnteresseerde leek toegankelijke taal. Daarin wordt niet alleen vaktechnische informatie gegeven, maar komen ook onderwerpen als de relatie met de huisarts, de wijkverpleging, problemen in het gezin en de klinische zorgverlening aan de orde.

Dit boekje vult een lacune op en ook de tandartsen kunnen er profijt van hebben.

L. Abraham-Inpijn, Amsterdam

A. F. TRYON. Oral Health and aging: an interdisciplinary approach to geriatric dentistry. 467 pag. PSG Publishing Company, Inc., Littleton 1987. Prijs £ 30,—. ISBN 0 88416 466.

Dit boek, in drieën ingedeeld, gaat over de

mondgezondheid van de oudere mens van nu en die in de toekomst. In het eerste deel komen onderwerpen aan bod die voor werkers in de gezondheidszorg van belang zijn. Daarbij wordt aan de tandheelkundige aspecten en behoeften van ouderen extra aandacht besteed.

Deel twee beschrijft de tandheelkundige problemen die zich kunnen voordoen en hun mogelijke oplossingen. In het laatste deel wordt in drie hoofdstukken de opzet en de wijze van tandheelkundige hulp voor ouderen in drie landen beschreven.

Het boek geeft geen voorschriften of beschrijvingen van specifieke behandelmethoden. De schrijvers – vooraanstaande deskundigen uit de gehele wereld – hopen dan hun bijdragen kunnen dienen als een gids voor allen die betrokken zijn bij de hulp aan ouderen, in het bijzonder waar het hun mondgezondheid betreft. In dit streven zijn ze zeker geslaagd.

A. C. M. van de Poel, Winsum

R. MACKLIN. Mortal choices. Bioethics in today's world. ± 250 pag. Pantheon Books, New York 1987. prijs f 47,30. ISBN 0 394 55902 9.

Het tegen elkaar afwegen van het medisch-technisch mogelijke en het moreel gewenste is voor de medische wereld altijd gepaard gegaan met het maken van een moeilijke keuze. De huidige snelle medisch-technologische ontwikkelingen hebben dit dilemma echter wel vergroot. Bovendien geldt thans – bij het nemen van een beslissing – niet alleen de morele standaard van de arts, maar moet ook het oordeel van de patiënt in toenemende mate worden gerespecteerd.

Er is in de laatste twintig jaar veel veranderd, maar niet veranderd is echter de noodzaak om na te denken over de morele dilemma's waarvoor de arts dagelijks wordt gesteld. In dit boek wordt deze problematiek in 14 hoofdstukken behandeld.

Op heldere wijze wordt, aan de hand van vele voorbeelden, aangetoond op welke manier met morele dilemma's kan en zou moeten worden omgegaan. Hoewel wij in de tandheelkunde meestal niet worden geconfronteerd met problemen van leven en dood, is het toch goed om van de inhoud van dit boek eens kennis te nemen, ook al omdat in het onderwijs weinig of geen gerichte aandacht aan ethiek wordt besteed.

A. C. M. van de Poel, Winsum

R. MARXKORS, H. MEINERS. Taschenbuch der zahnärztlichen Werkstoffkunde. Derde herziene druk, 291 pag., 152

afb. Carl Hanser Verlag, München 1988. Prijs DM 38,—. ISBN 3 446 14995 3.

Dit (zak)boekje staat vol uiterst technische informatie over afdruk- en modelmaterialen, soorten was, gietmetalen en porselein. Deze stof, overwegend de metallurgie betreffende, beslaat 85% van het boek. Aan de composieten en adhesieven worden vijf pagina's (2%) besteed.

Hoewel er interessante onderwerpen als galvanisme, corrosie en biocompatibiliteit aan de orde komen, is het boek te technisch en wat saai geschreven om de tandarts-practicus als naslagwerk van dienst te kunnen zijn. Wellicht heeft de tandtechnicus meer aan de hier geboden informatie, maar ook hij kan over betere studieboeken beschikken. Jammer is ook dat de wijze waarop bepaalde laboratoriumeigenschappen zich in de tandheelkundige praktijk manifesteren niet goed aan het licht komt.

C. L. Davidson, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN K. PAPE. Neue Erfahrungen in der Kiefer-Gesichtschirurgie bei Kindern und Jugendlichen. 250 pag., 235 afb. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1988. Prijs DM 82,—. ISBN 3 335 00058 7.

Enkele jaren geleden verscheen onder dezelfde redactie een eerste boek over de kaakchirurgische behandeling van kinderen, dat ook in dit tijdschrift werd besproken (Ned Tijdschr Tandheelkd 1983; 90: 394). Was er toen sprake van een onafhankelijke verzameling voordrachten - gehouden tijdens een tweetal congressen -, ook nu is dat weer het geval. Toch zijn er veel verbeteringen, vergeleken met de opzet van 1983. De nieuwe ervaringen zijn op overzichtelijke wijze onderverdeeld in hoofdstukken over traumatologie, plastische chirurgie, oncologie en teratologie. De nadruk ligt ook meer dan in het verleden op de praktische chirurgie.

Het omvangrijke hoofdstuk over recente informatie over traumata van het aangezichtsskelet wordt gevolgd door een hoofdstuk 'plastische chirurgie'. Dit laatste betreft voornamelijk schisischirurgie, maar het niveau is zeer wisselend. Met name de Oosteuropese collegae vallen op, ook al door de presentatie van ernstige iatrogene misvormingen, door hun conservatisme.

Het laatste deel van het boek omvat de oncologie. Hierin wordt de titel enigszins onrecht aangedaan omdat het hier voornamelijk volwassenen betreft. Dat neemt niet weg dat sommige bijdragen zeer lezenswaard en illustratief goed verzorgd zijn.

De slotsom luidt dan ook: een relatief goedkoop, gebonden en fraai uitgevoerd

boek over kaakchirurgische behandeling van kinderen in drie talen. De opzet is echter wat rommelig door het fragmentarische karakter van de congresbijdragen. Aanbevolen voor geïnteresseerde kaakchirurgen en kaakchirurgen-in-opleiding.

J. A. Baart, Amsterdam

E. WITT, M.-E. GEHRKE. Leitfaden der kieferorthopädischen Technik. Tweede herziene druk, 264 pag., 252 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 198,—. ISBN 3 87652 975 1.

In dit schitterend uitgevoerde boek wordt een uitgebreid overzicht gegeven van de vervaardiging van uitneembare orthodontische apparaten, die in Duitsland worden gebruikt. De tekst van het manuscript is zeer goed leesbaar en de afbeeldingen zijn fraai en zeer duidelijk.

De vervaardiging van de orthodontische apparatuur wordt op vakkundige wijze beschreven: bij ontwerp en constructie wordt goed rekening gehouden met belangrijke zaken als retentie en werkingwijze. Wel dient opgemerkt te worden dat het boek zeker geen volledig overzicht geeft van de uitneembare apparaten die momenteel in de internationale orthodontische literatuur in de belangstelling staan. Bekende apparaten, zoals die beschreven zijn door Bass, Woodside, Pfeiffer en Grobéty, en onze landgenoten Lehman en Van Beek, zal men tevergeefs in het werk zoeken. Vergeleken met ons land wordt in Duitsland kennelijk gebruik gemaakt van andere uitneembare apparatuur.

Toch kan, gezien de kwaliteit, het boek zeker aan orthodontische tandtechnici worden aanbevolen. Maar hoewel het werk in de eerste plaats voor hun is geschreven, kunnen ook tandartsen en orthodontisten profijt hebben van deze uitgave.

H. J. Rimmelink, Almelo

J. J. M. MESSING, C.J.R. STOCK. A colour atlas of endodontics. 274 pag., 112 afb. Wolfe Medical Publications Ltd., London, Singapore 1988. Prijs £ 60,—. ISBN 0 7234 0817 3.

Zoals de titel reeds aangeeft is dit een rijk geïllustreerd boek met maar liefst 112 afbeeldingen die over het algemeen van goede kwaliteit en illustratief zijn. In een vlot leesbare tekst wordt het hele vakgebied der klinische endodontologie belicht, verdeeld over 21 hoofdstukken.

Uitgebreid wordt ingegaan op de wortelkanaalpreparatie, waarbij ook recent ontwikkelde technieken als het prepareren met behulp van ultrageluid, het toepassen van nieuwe mechanische apparaten als de Endocursor en nieuwe typen vijlen (Flex-O-File, K-Flex-File, Unifile) aan de orde komen. Bij de bespreking van het vullen van het wortelkanaal worden niet alleen gangbare technieken als laterale en verticale condensatie van guttapercha en de zilverstifttechniek behandeld, maar komen ook de thermische compactie van guttapercha, het gebruik van de 'custom made'-guttaperchastift voor het vullen van een zeer breed kanaal en het passend maken van guttaperchastiften door verweking in chloroform aan de orde. Aan de recent ontwikkelde guttapercha-injectietechnieken wordt echter geen aandacht besteed.

In dit boek wordt op een duidelijke wijze informatie gegeven over de (röntgen)-diagnostiek, het aanbrengen van rubberdam, de behandeling van spoedgevallen (inclusief traumata van gebitslementen), de problemen die kunnen ontstaan bij het endodontisch openen van elementen en de anatomie van het wortelkanaalstelsel. Ook worden de maatregelen besproken die kunnen worden genomen om te voorkomen dat, tussen twee zittingen in, het element overlans spijlt.

Een apart hoofdstuk is gewijd aan de toepassingen van calciumhydroxyde, als middel om bij een onvolgroeide wortel en een necrotische pulpa de wortelformatie alsnog te laten voltooiën en als mogelijk medicament bij wortelresorptie. In dit hoofdstuk wordt een apart deel gewijd aan de toepassingen van het middel Biocalex, een calciumoxydepreparaat, waaraan hier zonder enig substantieel bewijs van haar heilzame werking onevenredig veel aandacht wordt besteed.

In het laatste deel wordt nog de endodontische chirurgie belicht alsmede de paro-endorelatie, het verwijderen van (afgebroken) instrumenten en stiften, het bleken van verkleurde elementen en de restauratie van endodontisch behandelde elementen.

Deze puur op de praktijk gerichte atlas biedt veel informatie en praktische adviezen die door de duidelijke illustraties makkelijk toegankelijk zijn voor diegenen die over enige ervaring en kennis der endodontologie beschikken. Dit boek is daarom vooral geschikt voor hen die de basistechnieken der endodontologie reeds goed beheersen, maar op een ontspannen wijze weer eens willen worden opgefrist, waarbij ze tegelijkertijd nog weer vele praktische aanwijzingen krijgen die hen juist bij probleemgevallen kunnen helpen een goede oplossing te vinden.

P. R. Wesselink, Amsterdam

RECENSIE-EXEMPLAREN

1. C. PHILIP ADAMS. Kieferorthopädie mit herausnehmbaren Geräten. Behandlungsmöglichkeiten und technische Verfahren. 264 pag., 251 afb. Quintessenz, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 168,—. ISBN 3 87652 815 1.
2. J. EICHLER. Einführung in die Technik der Rhinomanometrie. Anwendungen in der Rhinologie und Allergologie. 140 pag., 75 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 78,—. ISBN 3 87652 279 X.
3. M. M. ASH, S. P. RAMFJORD. Okklusion und Funktion. Eine Anleitung. 296 pag., 390 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 89,—. ISBN 3 87652 610 8.
4. E. STEINHAUSER, I. JANSON. Kieferorthopädische Chirurgie. Eine interdisziplinäre Aufgabe. Band 1. Grundlagen zur Behandlungsplanung und Behandlungsdurchführung. 336 pag., 378 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 280,—. ISBN 3 87652 710 5.
5. V. O. LUCIA. Gnathologische konzepte. 439 pag., 865 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 480,—. ISBN 3 87652 780 5.
6. CHR. H. G. BOSSELAAR, H. C. G. KEMPER, M. G. J. P. LUCHINGER-HEERSCH, I. MESTERS, G. B. POST, W. A. VAN STAVAREN et al. Voeding en gezondheid. Voeding van de schoolgaande jeugd. 136 pag. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1988. Prijs f 32,50. ISBN 90 6016 827 5.
7. ONDER REDACTIE VAN F. J. CLETON, J. G. A. J. HAUTVAST, A. GEERTS-VAN DER WEY, W. TH. J. M. HEKKENS, D. KROMHOUT, M. STASSE-WOLTHUIS. Voeding en gezondheid. Voeding en kanker, 182 pag. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1988. Prijs f 35,05. ISBN 90 6016 223 4.
8. B. KLINGE, D. ERICSON, L. MATSSON. Your mouth. A book about Teeth and Dental care. 112 pag. Mediglobe S. A., Fribourg 1987. Prijs \$ 14.95. ISBN 2 88239 001 7.